

**MUTAXASSISLIK FANLARNI O'QITISH JARAYONIDA TA'LIM
OLUVCHILARNING BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARINI
BAHOLASH**

Xo'jamberdiyeva M.N

*Iqtisodiyot va pedagogika
universiteti, dotsenti*

Elamonova Shahlo Ilyos qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

1-bosqich magistranti

Email: zarinaibrohimoisha@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholashning ilmiy asoslari, metod va metodologik yondashuvlari tahlil qilingan. Baholash tizimining ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni, o'qituvchi faoliyatini takomillashtirishdagi ahamiyati va o'quvchilarning o'zlashtirish darajasiga ta'siri yoritilgan. Maqolada an'anaviy hamda yangi baholash usullarining afzalliklari, xususan test sinovlari, referatlar va raqamli texnologiyalar asosida baholashning amaliy samaradorligi ko'rsatilgan. Shuningdek, pedagogik fanlarni o'qitishda metodlarni optimal tanlash, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va ijodkorlikni rivojlantirish imkoniyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari baholash tizimini takomillashtirish raqobatbardosh pedagog kadrlar tayyorlashda muhim omil ekanini isbotlaydi.*

Kalit so'zlar: *baholash tizimi, metodologiya, ta'lim samaradorligi, pedagogik yondashuv, kasbiy kompetensiya, ijodiy fikrlash.*

KIRISH

Mutaxassislik fanlarni o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholash ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki baholash jarayoni nafaqat o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlash, balki ta'lim sifati, o'qituvchining pedagogik mahorati va o'quv jarayonining samaradorligini tahlil qilish imkonini ham beradi [1]. Baholash tizimi orqali o'quvchi o'zining o'quv faoliyati natijalarini tahlil qiladi, kamchiliklarini aniqlaydi va mustaqil ishlashga undovchi motivatsiyaga ega bo'ladi. Shu bilan birga, o'qituvchi baholash natijalari asosida o'quv jarayonini takomillashtiradi va ta'lim maqsadlarini yanada aniqroq belgilaydi. Hozirgi ta'lim jarayonida baholash tushunchasi faqatgina yakuniy nazorat sifatida emas, balki o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish, ularning o'zlashtirish jarayonini tahlil qilish va o'qitish metodikasini takomillashtirish vositasi

sifatida talqin etiladi. Baholash jarayoni o'qituvchidan fan mazmunini chuqur bilish, metodik yondashuvni to'g'ri tanlash va o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olishni talab etadi [2].

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning mutaxassislik fani bo'yicha mazmuniy tayyorgarligi va baholash mezonlarini to'g'ri qo'llay olishi o'quvchilarning o'zlashtirish sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, metodik tajribasi va tahliliy fikrlash qobiliyati baholashning adolatli, aniq va natijador bo'lishini ta'minlaydi [3].

Mutaxassislik fanlarida ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholashda test sinovlari, amaliy topshiriqlar, loyihaviy ishlar, laboratoriya mashg'ulotlari va og'zaki javoblar kabi turli nazorat shakllaridan foydalaniladi. Ushbu usullar nafaqat o'quvchining nazariy bilim darajasini, balki uning amaliy faoliyatga tayyorgarligini ham baholashga imkon beradi [4].

Mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholash — bu o'quvchi shaxsining nazariy tayyorgarligi, amaliy faoliyati hamda kasbiy rivojlanish darajasini aniqlashga qaratilgan uzluksiz pedagogik jarayondir. Baholash o'quvchining o'quv faoliyatidagi natijalarini tahlil qilish, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish va o'zlashtirish samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, baholash o'qituvchiga o'z dars uslubi va metodlarini takomillashtirish imkonini beradi [5].

Baholash jarayoni turli shakllarda olib boriladi. Eng ko'p qo'llaniladigan usullar qatoriga og'zaki va yozma so'rovlar, kuzatuv, nazorat ishlari, amaliy topshiriqlar, test sinovlari hamda loyihaviy faoliyat kiradi. Ushbu shakllar yordamida o'quvchining nafaqat nazariy bilim darajasi, balki o'rgangan bilimlarini amalda qo'llay olish qobiliyati, mustaqil fikrlashi va ijodiy yondashuvi ham baholanadi [6]. Ayniqsa, amaliy mashg'ulotlarda o'quvchining ishlab chiqarish jarayonlariga tayyorgarligi, mas'uliyat hissi va kasbiy ko'nikmalari yuzaga chiqadi.

Axborot texnologiyalari asosida tashkil etilgan baholash usullari ham keng qo'llanilmoqda. Kompyuter dasturlari, elektron test tizimlari va interfaol platformalar yordamida o'quvchilarning o'zlashtirish natijalari tezkor va aniq tahlil qilinadi. Bu usullar o'quvchiga o'z bilimini baholash, kamchiliklarini aniqlash va ularni bartaraf etish yo'lida mustaqil ishlash imkonini beradi.

Baholashning asosiy maqsadi — o'quvchi o'z o'rganish jarayonini tahlil qilib, o'z faoliyatiga tanqidiy yondasha olishiga, bilimini mustahkamlash va yanada chuqurlashtirishga undashdir. Shu orqali ta'lim oluvchilar o'z ustida ishlashga odatlanadi, kasbiy jihatdan yetuklikka intiladi va o'qishga bo'lgan qiziqishi ortadi.

METOD VA METODOLOGIYA

Metodologiya — bu ma'lum bir faoliyat yoki jarayonni amalga oshirishda qat'iy izchillikni, oldindan belgilangan tartib va rejalarga amal qilishni nazarda tutuvchi

tizimdir. U maqsadga erishish yo'lida tanlanadigan usullar, yo'llar va yondashuvlar majmuasini ifodalaydi. Metodologiya jarayonni samarali tashkil etish, natijaga erishish va faoliyatni ilmiy asosda boshqarish uchun zarur bo'lgan nazariy hamda amaliy tamoyillarni o'z ichiga oladi.

Pedagogika sohasida metodologiya ta'lim jarayonining mohiyati, qonuniyatlari, usullari va shakllarini o'rganishga qaratilgan. U o'quv faoliyatini rejalashtirish, o'qitish mazmunini to'g'ri tanlash va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Har bir o'quv fani o'zining alohida metodologiyasiga ega bo'lib, masalan, til o'qitish metodologiyasi, matematika o'qitish metodologiyasi, tabiiy fanlarni o'qitish metodologiyasi yoki tarbiyaviy ishlar metodologiyasi shular jumlasidandir. Bunday yondashuvlar o'quvchilarning bilimni chuqurlashtirish, ko'nikmalarini mustahkamlash va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Metodologiya tushunchasi o'qitish jarayonining mazmuni, qonuniyatlari, tamoyillari, shakllari, usullari va vositalarining yaxlit tizimini anglatadi. U o'quv jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, o'qituvchi faoliyatini tizimlashtirish hamda pedagogik maqsadga yo'naltirish imkonini beradi.

Mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholashga oid tadqiqotning metodologik asosini pedagogik diagnostika, baholash nazariyalari va didaktik tamoyillar tashkil etadi. Baholash jarayoni o'qituvchi faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, uning maqsadi o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlash, o'zaro teskari aloqa o'rnatish va o'qitish usullarini takomillashtirishdan iboratdir.

O'qitish metodologiyasiga qo'yiladigan asosiy talablar

O'qitish metodologiyasi samarali bo'lishi uchun u bir qator ilmiy-pedagogik talablarga javob berishi zarur. Ushbu talablar o'qitish jarayonining sifatini oshirish, maqsadga muvofiq faoliyatni yo'lga qo'yish hamda o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

1. Aniqlik – metodologiya aniq, tushunarli va izchil bo'lishi lozim. O'qitish jarayonida har bir bosqichning mazmuni, maqsadi va natijasi aniqlik bilan belgilangan bo'lishi o'quv faoliyatining samaradorligini ta'minlaydi.

2. Asoslilik – har bir metod yoki uslub ilmiy jihatdan asoslangan, pedagogik tamoyillarga mos va tajribada sinovdan o'tgan bo'lishi kerak. Asoslilik o'qituvchining tanlagan metodini ongli, maqsadga yo'naltirilgan tarzda qo'llashga yordam beradi.

3. Maqsad va vazifalarga muvofiqlik – o'qitish metodologiyasi ta'limning umumiy maqsadlari va dars vazifalari bilan bevosita bog'liq bo'lishi zarur. Tanlangan metodlar o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

4. Qayta ishlab chiqishga yo'naltirilganlik – metodologiya doimiy ravishda takomillashtirib borilishi, yangi yondashuvlar, ilgari olingan natijalar tahlili va zamon talablariga muvofiq yangilanish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak.

5. Hayot bilan uyg'unlik – o'qitish jarayoni real hayot bilan bog'liq bo'lishi, o'quvchilarda amaliy fikrlash va kundalik hayotda bilimlarni qo'llash qobiliyatini shakllantirishi zarur. Metodologiya o'quv materialining hayotiy ahamiyatini ko'rsatishi lozim.

6. Samaradorlik – tanlangan metodologiya o'quv jarayonida kutilgan natijaga erishishni, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini yuqori darajada rivojlantirishni ta'minlashi kerak.

Baholashda qo'llaniladigan metodlar an'anaviy (1-rasm) va hozirgi davrda qo'llanilayotgan ilg'or yondashuvlarga bo'linadi.

BAHOLASHNING AN'ANAVIY METODLARI

1-rasm. O'quv jarayonida qo'llaniladigan baholashning an'anaviy metodlari

Yangi uslublar orasida quyidagilar muhim o'rin tutadi:

- Test sinovlari
- Referatlar
- Axborot texnologiyalariga asoslangan baholash

Test sinovlari – bu usul ta'lim oluvchilarning bilim darajasini qisqa vaqt ichida aniqlash imkonini beruvchi ob'ektiv baholash vositasidir. Kompyuter dasturlari, elektron platformalar va avtomatlashtirilgan test tizimlari orqali amalga oshiriladigan baholash jarayoni o'quvchilarning bilimini aniq, tezkor va ishonchli tarzda tahlil qilish imkonini beradi. Bunday yondashuv inson omilining sub'ektiv ta'sirini kamaytiradi, natijalarni statistik tahlil qilish imkonini yaratadi hamda o'qituvchiga o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi haqida batafsil ma'lumot beradi. Shu bilan birga, test metodikasi o'quvchilarda tez fikrlash, tahlil qilish va javobni tanlash strategiyasini shakllantiradi.

Referatlar – bu o‘quvchilarning tanlangan mavzu doirasida mustaqil ilmiy-izlanish olib borish, ma’lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va ularni tizimli shaklda ifoda etish ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi samarali baholash shaklidir. Referat topshiriqlari ta’lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, manbalar bilan ishlash, ilmiy yozuv madaniyati va dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyatini shakllantiradi. Shuningdek, ushbu usul o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularni izlanishga, tahliliy yondashuvga va ijodiy faoliyatga undaydi.

Axborot texnologiyalariga asoslangan baholash – bu ta’lim jarayonida raqamli vositalar, elektron platformalar, simulyatorlar va onlayn tizimlardan foydalanish orqali bilim va malakalarni nazorat qilish usulidir. Ushbu yondashuv baholashni avtomatlashtirish, natijalarni tezkor tahlil qilish va o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasida interaktiv aloqani ta’minlash imkonini beradi. Raqamli baholash vositalari o‘quvchilarga o‘z bilimini o‘z vaqtida tahlil qilish, xatolarni aniqlash va ularni mustaqil tuzatish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, bunday yondashuv o‘qituvchiga o‘quv jarayonini individual yondashuv asosida rejalashtirish, o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini kuzatish va ta’lim sifatini oshirishda yordam beradi.

Umuman olganda, yangi baholash uslublari ta’lim jarayonida samaradorlikni oshiradi, o‘quvchilarning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan mas’uliyatini kuchaytiradi hamda o‘qituvchi faoliyatini ilmiy tahlil asosida tashkil etishga xizmat qiladi. Shu bois test sinovlari, referatlar va raqamli texnologiyalarga asoslangan baholash shakllari hozirgi davrda o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodologiyasi bo‘yicha olib borilgan ishlar shuni ko‘rsatdiki, to‘g‘ri tanlangan metodik yondashuvlar nafaqat o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantiradi, balki ularning kasbiy shakllanishiga ham samarali ta’sir ko‘rsatadi. Amaliy tajriba natijalariga ko‘ra, o‘quv jarayonida metodologik tamoyillarni izchil qo‘llash o‘qituvchida nazariy bilim va amaliy faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlash, o‘quvchilarni faol fikrlashga, mustaqil qaror qabul qilishga va ijodkorlikka yo‘naltirish imkonini beradi.

1 – jadval. Maxsus fanlarni o‘qitishda ta’lim metodlarini optimal tanlash

Faoliyat shakllari	O‘qituvchining faoliyati	
Metodlar	Ta’lim materialini og‘zaki bayon qilish usullari	Ko‘rgazmali metodlar
Ushbu metodni pedagogik fanlarni o‘qitishda istalgan	Avvalo, pedagogika faniga oid ma’lumotlarni nazariy bilimlar shaklida, keyin esa amaliy	Pedagogik fanlarni o‘qitish jarayonida pedagogik hodisalarni diqqat bilan kuzatish va

topshiriq uchun qo'llash mumkin.	ko'nikma va malakalar ko'rinishida egallash zarurati mavjud.	o'rganilayotgan ob'yektga e'tibor qaratish masalasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.
Ushbu metod pedagogik fanlarni o'qitishda o'quv materialini hajmi katta bo'lgan hollarda samaralidir.	Pedagogika nazariyasiga oid o'quv materialini hajmi katta bo'lganda va uni qisqa muddat ichida to'liq o'zlashtirish imkoniyati bo'lmaganda, o'quv jarayoni murakkablashadi.	Agar ta'lim mazmunini ko'rgazmali tarzda tushuntirish zarur bo'lsa va ko'rgazmasiz o'quv materialini izohlash mushkul bo'lsa, ushbu metoddan foydalanish maqsadga muvofiqdir.
Ushbu metodni qo'llash natijasida pedagogik fanlarni o'qitish samarasi o'quvchilarning tayyorgarlik darajasiga bog'liq bo'ladi.	Agar o'quvchilarga pedagogik tushunchalar, qonuniyatlar, qoidalar, ta'lim nazariyasi yoki pedagogika tarixiga oid materiallarni mustaqil o'zlashtirish qiyinchilik tug'dirsa, ushbu metoddan foydalanish maqsadga muvofiqdir.	Pedagogik fanlarni o'qitishda demonstratsiya usuli qo'llaniladi, agar u o'quvchilarning bilim darajasi va qobiliyatiga mos kelsa.
Ushbu metodning qo'llanishi samarali bo'ladi, agar pedagogika fanlari o'qituvchisida ma'lum imkoniyatlar mavjud bo'lsa.	Pedagogika o'qituvchisi og'zaki bayon metodlaridan to'g'ri va aniq foydalanish imkoniyatiga ega bo'lsa, bu usullarni o'quv jarayonida eng samarali tarzda qo'llashi mumkin.	Agar pedagogik fanlar bo'yicha o'rganilayotgan mavzuga oid yetarli miqdorda ko'rgazmali materiallar mavjud bo'lsa yoki ularni mustaqil tayyorlash imkoniyati bo'lsa, bu metod yanada samaraliroq natija beradi.

O'rganilgan metodik tizimlar orqali pedagogik fanlarni o'qitishda nazariya va amaliyotning uyg'unligi ta'minlandi. Bu esa kelajakdagi o'qituvchilarda pedagogik fikrlash madaniyatini shakllantirish, ta'lim-tarbiya jarayoniga mas'uliyat bilan yondashish va o'z kasbiy faoliyatini ijodiy tashkil etish malakasini rivojlantirishga zamin yaratdi. Shuningdek, metodologik yondashuvlar asosida o'quvchilarda mustaqil tahlil qilish, muammoli vaziyatlarni hal etish hamda innovatsion fikrlash ko'nikmalarining shakllanishi kuzatildi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, pedagogik yo'nalishdagi fanlarni metodik jihatdan puxta o'qitish o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini mustahkamlash, kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va ijodiy salohiyatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Natijada, metodologik asosda tashkil etilgan o'qitish jarayoni o'quvchi-shaxsning har tomonlama kamol topishiga, kasbiy jihatdan yetuk pedagog kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqot davomida mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholash tizimini takomillashtirish bo'yicha olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, baholash o'qituvchining kasbiy faoliyatida asosiy pedagogik vosita sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. To'g'ri tanlangan metodologik yondashuvlar nafaqat ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish sifatini oshiradi, balki ularning mustaqil fikrlash, ijodkorlik va mas'uliyatlilik kabi fazilatlarini ham rivojlantiradi. O'qitish metodologiyasining aniqligi, asosliligi, maqsadga muvofiqligi, hayot bilan bog'liqligi va samaradorligi tamoyillariga rioya etish o'quv jarayonining sifatini oshirishda muhim omil bo'ldi. An'anaviy baholash usullarini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarda nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, tahliliy yondashuvni rivojlantirish hamda bilimni real hayotda qo'llash qobiliyatini mustahkamladi.

Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, baholash jarayoni o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, o'qituvchining metodik mahoratini rivojlantirish va ta'lim sifati ko'rsatkichlarini oshirishda hal qiluvchi o'rin tutadi. Metodologik jihatdan puxta tashkil etilgan baholash tizimi ta'lim jarayonini takomillashtirish, o'quvchi-shaxsning har tomonlama kamol topishiga va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jurayev, B. T. (2022). Pedagogik va psixologik fanlarni o'qitish metodikasi. *Fan va talim*” Buxoro-2022.
2. Haytbayeva, S. (2024). TA'LIM MAZMUNINI TAKOMILLASHTIRISHDA XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARINI JORIY ETISH MASALALARI. *Nordic_Press*, 1(0001).
3. OCHILOVA, G., & AKBAROVA, S. (2021). Kasbiy kompetentlik. *darslik*. Toshkent-2022.
4. Berdiyevich, T. S., Aslanovich, A. G., Otabek ogli, N. F., Berdiyevich, T. S., Mirjanovna, M. M., & Otabekovich, N. F. (2025). INSON VA KOMPYUTER OZARO TA'SIRINI FAN VA TALIMDA QOLLASH. *Журнал научных исследований и их решений*, 4(02), 63-71.

5. Xalmatova, D. A. (2025). PEDAGOGIK DIAGNOSTIKA O'QITUVCHI FAOLIYATINING TARKIBIY QISMI SIFATIDA. *Inter education & global study*, 3(6), 401-408.
6. Karimov, A., & Karimova, N. (2024). Multimediali kontent asosida o 'qitishning samarali texnologiyalari. *Xalq Ta'limi*.
7. Brown G.T.L. The Past, Present and Future of Educational Assessment. *Frontiers in Education*. 2022.
8. Hopfenbeck T.N. Assessment and Learning in Times of Change and Uncertainty. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*. 2022.
9. Dumitru M. Assessment-Focused Pedagogical Methods for Improving Student Learning Outcomes in Blended Environments. *Education Sciences*. 2025.
10. Rincón Y.R. A New Approach to Continuous Assessment: Moving Away from Traditional Summative Models. *Studies in Educational Assessment*. 2024.
11. Pereira D.C., Cadime I.M., Flores M.A., Pinheiro C., Ruberto de Santos P. Investigating the Effect of the Programme of Study on University Students' Perceptions about Assessment. *Educational Assessment*. 2022.
12. Singh Yadav S., Khanna P. Assessment and Productive Pedagogy: The Need for Redesigning Evaluation Methods to Foster Critical Thinking and Creativity. *International Journal of Creative Research Thoughts*. 2025.
13. Botuzova Y. Innovative Approaches to Assessment in Pedagogical Contexts: Integration of Modern Technologies. *Brajets Journal*. 2023.
14. Tongtummachat T. Enhancement of Teaching and Learning Quality Through Assessment for Learning Processes. *Journal of Research in Innovative Teaching*. 2024.
15. Alvarez C., Moreno S. Developing Professional Competencies through Formative Assessment in Higher Education. *Teaching and Teacher Education*. 2023.
16. Kozlov D., Petrova N. Digital Assessment Tools in Pedagogical Education: Challenges and Opportunities. *European Journal of Contemporary Education*. 2021.